

IV. Murad'ın Beyaz Üzerine Hatt-1 Hümâyûnları

(Suver-i Hutût-1 Hümâyûn 172a-319a)

İnceleme- Metin-Dizin- Tıpkıbasım

Hazırlayan

Dr. Fatih ÖZEK

ISBN: 978-625-7813-78-5

Redaksiyon
Muhammet ÖZCAN

Editör
Prof. Dr. Serdar YAVUZ

Kapak
Bülent POLAT

Mizanpaj
Burhan MADEN

Baskı ve Cilt
Son Çağ Yayıncılık Matbaacılık
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No: 48/48
İskitler 06070 ANKARA
Tel: 0312 3413667
Matbaa Sertifika No: 47865

Birinci Baskı: 2021

ASOS YAYINLARI
Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu
Cad. No: 67/2-4/ ELAZIĞ
e-posta: asosyayinlari@gmail.com
web: www.asosyayinlari.com
Tel: 0532 643 75 23
Yayınevi Sertifika No: 47901
Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Bütün bölümler intihal.net benzerlik tespit programından geçirilmiştir.
Bu yayın BOOKCITES tarafından indekslenmiştir.
Yazarlar, yazmış oldukları bölümlerin özgünlüğünden sorumludur.

IV. Murad'ın Beyaz Üzerine Hatt-1 Hümâyûnları

(Suver-i Hutût-1 Hümâyûn 172a-319a)

İnceleme- Metin-Dizin- Tıpkıbasım

Hazırlayan

Dr. Fatih ÖZEK

ÖN SÖZ

Osmanlı Türkçesi, Türk dilinin XV. yüzyıldan, XX. yüzyıla kadar olan dönemini ifade eder. Osmanlı Türkçesi yaygın olarak, Arapça-Farsça söz varlığı ve tamlamalardan oluşan, bu iki dile ait gramer unsurlarının hâkim olduğu karma bir dil olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler, Osmanlı Türkçesi yazı dilinin bir kısmı için doğru olabilir. Ancak Osmanlı Türkçesinin tamamı için bu değerlendirme şüphesiz eksik kalacaktır. Çünkü bugün de olduğu gibi Osmanlı Türkçesinde de yazı dili farklı, konuşma dili farklıdır. Yazı dili de yazılan konu, yazılma amacı vs.'e bağlı olarak farklılıklar göstermektedir.

Osmanlı Türkçesinin yazılı kaynakları denildiğinde daha çok bu dönemde yazılmış olan edebî metinler akla gelmekte ve bilhassa dil merkezli değerlendirmeler bu metinler üzerinden yapılmaktadır. Ancak, her metin bir dil malzemesidir. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nde malî, hukukî ve diplomasi alanında yazılmış tüm vesikaların da bir dil malzemesi olarak ele alınıp değerlendirilmesi kuşkusuz Osmanlı Türkçesi çalışmalarına önemli katkı sağlayacaktır. Bu noktadan hareketle, henüz dil özellikleri bakımından incelenmemiş, içerisinde konuşma dilinin birçok unsurunu barındıran ve bu yönüyle Osmanlı Türkçesinin konuşma dili kaynaklarından biri olarak gördüğümüz hatt-ı hümayûnları dil hususiyetleri bakımından çalışmaya karar verdik. Hatt-ı hümayûnlar ile ilgili özellikle tarih alanında akademik çalışmalar yapılmıştır. Ancak, hatt-ı hümayûnların dil malzemesi olarak değerlendirilmesi, Osmanlı Türkçesi çalışmalarında dikkatlerden kaçmıştır.

Hatt-ı hümayûnun sözlük anlamı “padişah yazısı”dır. Hatt-ı şerif de denilen hatt-ı hümayûnlar -bazı istisnai durumlar dışında- padişahların kendi hatlarıyla yazılmıştır. İstisnai durumlarda saraydaki görevliler tarafından kaleme alınan hatt-ı hümayûnlarda mutlak surette padişahın imzası bulunmaktadır. Hatt-ı hümayûnların dili Osmanlı dönemindeki diğer belge gruplarının diline nazaran oldukça sadedir. Fonetik ve morfolojik bazı farklılıkları ve bazı alıntı kelimeleri ayrı tutarsak hatt-ı hümayûnlardaki dil, bugünkü – Türkiye Türk-

çesi- konuşma dilinden pek farklı değildir. Özellikle, padişahların bizzat kendilerinin yazdığı hatt-ı hümayûnlar konuşma dilinin birçok unsurunu taşımaktadır. Bu durum aslında, Oğuz konuşma dilinin başlangıcından itibaren, pek de değişmeden günümüze kadar geldiğini göstermesi açısından önemlidir.

Suver-i Hutût-ı Hümayûn, IV. Murad'ın Hatt-ı Hümayunlarının bir araya getirildiği bir mecmuadadır. Eser, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar bölümünde, 6110 arşiv numarası ile kayıtlıdır. 216 varaktan oluşan eser, harekesiz yazılmış ve 16 satırdan oluşmuştur. Eserin kapağında “İstanselahü el-fâkir Mehmed Raşid, Beglikçi-i Dîvân. Temme istensehahu Mehmet Arif el-Kâdî li-askeri Rumili sâbıkâ” şerhi düşülmüştür. Buradan hareketle, mecmuayı hazırlayanların Beglikçi-i Dîvân Mehmed Raşid ile sâbık Rumeli Kazaskeri Mehmed Arif olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde herhangi bir tarih kaydına rastlanılmamıştır. Beglikçi-i Dîvân Mehmed Raşid'in (d. 1753/ö.1798) yaşadığı dönem dikkate alındığında *Suver-i Hutût-ı Hümayûn* mecmuasının XVIII. yüzyılın ikinci yarısında tertip edildiğini anlaşılmaktadır. Her ne kadar eser XVIII. yüzyılın ikinci yarısında tertip edilmiş olsa da eserin dil özellikleri dikkate alındığında, eserdeki Hatt-ı Hümayûnların XVII. yüzyılda hemen başındaki orijinal biçimleriyle aktarıldığını görmekteyiz.

Eserde 319 Hatt-ı Hümayûnun vardır. Eserin 171b varağındaki “Bundan aşağısı merhûm Sultân Murad Hân Gâzi'nin ibtida-i cülûslarından intihâ-i saltanatlarına değin karîha-i şerîfelerinden kendi kalemleriyle müsvedde itdikleri hutût-ı hümayûnlarıdır” notundan, 172a-319a varakları arasındaki 82 hatt-ı hümayûnun bizzat Sultan IV. Murad tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Eserdeki “...*kendi kalemleriyle müsvedde itdikleri...*” ifadesinden bu hatt-ı hümayûnların herhangi bir arz veya telhis olmaksızın yazıldığı ve ferman veya berat gibi herhangi bir belge üzerine yazılmadığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, eserde 172a-319a varakları arasında bulunan 82 hatt-ı hümayûnun “*Beyaz Üzerine Hatt-ı Hümayûnlar*” olduğunu söyleyebiliriz.

Bu tespitler neticesinde çalışmamızda, 172a-319a varakları arasında bulunan 82 hatt-ı hümayûnu “*IV. Murad'ın Beyaz Üzerine Hatt-ı Hümayûnları*” olarak değerlendirdik ve bu Hatt-ı Hümayûnları kullanılan dilin sadeliği/anlaşılabilirliği, padişahın ve dolayısıyla saray ve çevresinin konuşma dili özelliklerini yansıtmaları bakımından çalışmamızda/incelememizde esas aldık.

Çalışmamızda, 172a varaktaki hatt-ı hümayûn 1. hatt-ı hümayûn (HH1) olmak üzere 82. hatt-ı hümayûn'a kadar yeniden numaralandırılmıştır. Satır numaraları da her hatt-ı hümayûn için ayrı ayrı verilmiştir.

Çalışmamız, giriş, inceleme, çeviriyazı, dizin ve tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde eser ile ilgili genel bilgiler, eserin nüshaları ve eser ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

İnceleme bölümü dört alt başlıktan oluşmuştur. Birinci başlıkta eserin imlâ özelliklerine yer verilmiştir. İkinci başlıkta eserin ses bilgisi özellikleri incelenmiştir. Üçüncü başlıkta eser şekil bilgisi özellikleri, dördüncü başlıkta ise söz varlığı özellikleri bakımından değerlendirilmiştir.

Çeviriyazı bölümünde, eserin fonetik transkripsiyonlu metni hazırlanmıştır. Dizin bölümünde, metinde geçen kelimeler satır numaraları ve kullanım sıklığıyla gösterilmiştir. Kelimelerin anlamları ise metnin bağlamında kazanmış olduğu anlamlar esas alınarak verilmiştir. Ayrıca kelimelerin farklı anlamları da madde başı olarak gösterilmiştir. İndeks bölümünde metinde geçen kişi ve yer adları da yer almıştır. Kişi ve yer adları ile ilgili metnin bağlamına uygun olarak bilgiler verilmiş, ancak yeterli bilgiye ulaşılamayan adlarla ilgili yalnızca “kişi adı”, “yer adı” açıklaması yapılmıştır.

Tıpkıbasım bölümünü, araştırmacıların metinden istifade edebilmeleri amacıyla, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar bölümünde, 6110 arşiv numarası ile kayıtlı eserin çalışmaya eklendiği bölümdür.

Çalışma süresince desteğini hissettiğim kişiler oldu. Onlara teşekkür etmeyi keyifli bir görev addediğimi belirtmek isterim. Konunun tespit edilmesinde fikirlerinden ve bilgisinden istifade ettiğim değerli Hocam Prof. Dr. Ahmet AKSİN’a, çalışmayı kontrol ederken yardımlarını gördüğüm değerli arkadaşım Dr. Özkan AYDOĞDU’ya ve öğrencilerim Öğr. Gör. Onur YILDIRIM, Kübra AKBULUT ve Zeynep TUNÇ’a, bana huzurlu bir çalışma ortamı hazırlayan eşim Dr. Gülşah ÖZEK’e ve lisans öğrenciliğimden bugüne kadar kendisinden çok şey öğrendiğim ve öğrenmeye devam ettiğim ve öğrencisi olmaktan her zaman büyük bir onur duyduğum Hocam Prof. Dr. Ahmet BURAN’a teşekkür ediyorum.

Dr. Fatih ÖZEK

02/Nisan/2021, Elazığ

Kısaltmalar ve İşaretler

Ar.	Arapça
AT	Ana Türkçe
age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
agt.	Adı geçen tez
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Çağ.	Çağatay Türkçesi
Çev.	Çeviren
D.	Doğumu
DTCF	Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
Far.	Farsça
H.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
Hrzm.	Harezm Türkçesi
Kıp.	Tarihi Kıpçak Türkçesi
Kök.	Köktürkçe
Krh.	Karahanlı Türkçesi
M.	Miladî
Ö.	Ölümü
Rum.	Rumca
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
Uyg.	Uygur Türkçesi
Ü.	Üniversite
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayın